

De tanden van Lumumba

Redactioneel

Jan Blommaert
Redactielid

Dit stuk gaat over een slecht koloniaal en postkoloniaal geweten. Ik begin veiligheids-halve in Zuid-Afrika. Er zijn weinig landen in de wereld waar de natie zo'n slecht geweten heeft over haarzelf: decennia apartheid en vrijheidstrijd leverden een cultuur op van geweld, wederzijdse haat en materiële zowel als symbolische barrières tussen de verschillende bevolkingsgroepen. Externe kolonisatie werd er gevolgd door interne kolonisatie: de manu militari poging tot 'beschaving' van zwarten en kleurlingen door blanken. In dit proces ontstond een spiraal van geweld die elke moraliteit overboord gooide en die leidde tot de uitbouw van een samenleving die in haar structurele absurditeit haar gelijke niet kende.

In dit soort samenlevingen is geschiedenis het eerste slachtoffer. Vrij onderzoek was buitengewoon moeilijk wanneer het ging over de blank-zwart verhoudingen of de geschiedenis van politiek, macht en machtsconcentratie. De officiële versie van de geschiedenis was een blanke, dictatoriale en racistische versie die de stem van één kleine maar almachtige groep vertolkte.

Dan kwam de grote omwenteling met Mandela en Desmond Tutu's *Waarheidscommissie*. Gedurende maanden reisde de Waarheidscommissie het land af op zoek naar getuigenissen van slachtoffers en overtreders uit de geweldcultuur van weleer, andere historische stemmetjes dan de gene die tot dan toe de geschiedenis vertolkten. Het resultaat was een enorme oefening in revisionisme: de vijf dikke volumes van het eindrapport van de Waarheidscommissie herscheppen in één publicatie het volledige historische beeld van Zuid-Afrika van de laatste vijfendertig jaar. Plots is er een andere en veelstemmige geschiedenis, vol grijswaarden en met heel andere 'helden' en 'slechteriken'

dan tevoren. De revisionistische oefening werd voleindigd nog geen vijf jaar na de eerste vrije verkiezingen in Zuid-Afrika. Het probleem voor Zuid-Afrika is nu dat men met deze nieuwe geschiedenis moet leren leven, men moet ze leren verwoorden; blank, zwart en kleurling moeten er allen hun plaats in zoeken. Men moet boven alles nieuwe morele categorieën zoeken, andere dan diegene die vroeger aan weerskanten van de strijd toelieten om mensenlevens heel weinig waarde toe te dichten en die haat en afkeer tot een erfelijk kenmerk maakten.

Belgisch postkolonialisme

Nu naar België. Enkele maanden geleden publiceerde Ludo De Witte zijn nieuwe boek *De Moord op Lumumba*. Daarin doet hij een uiterst gedetailleerd relaas van de laatste weken uit het leven van de eerste premier van Congo, inclusief een volledige reconstructie van de moord zelf, met naam en toenaam van alle aanwezigen. De Witte doet een Belgisch complot uit de doeken en schetst een laat-koloniaal en Koude Oorlog-sfeer waarin de zwarte vrijzinnige communist Lumumba als van nature een minderwaardig wezen was, wiens leven geen obstakel mocht vormen voor de hogere politieke en culturele belangen die men

Zo zit ons postkoloniaal revisionisme ineen: het duurt veertig jaar vooraleer we in staat zijn onze eigen schuld te onderzoeken.

op het spel meende te zien staan. Het waren Belgische onderdanen – politiemensen en militairen – die doorslaggevende rollen speelden in het drama. En het waren die Belgische onderdanen die gedurende vier decennia de lippen stijf opeen hielden over deze onfrisse episode.

Op een congres dat wij onder de titel *Belgium's Africa* in oktober dit jaar organiseer-

den stelde De Witte een pertinente vraag: hoe komt het dat het veertig jaar heeft geduurd vooraleer iemand dit verhaal neerschreef? Alle feiten waren immers beschikbaar, alles wat nodig was, was één historicus die zich gedurende enige tijd in deze materie vastbeet en het stof van de archieven blies. Zo zit ons postkoloniaal revisionisme ineen: het duurt veertig jaar vooraleer we in staat zijn onze eigen schuld te onderzoeken en een boek te produceren dat de vroegere vrees van de geschiedenis teniet doet. Op datzelfde congres werd ook voor het eerst gedebatteerd over de manier waarop het Museum voor Midden-Afrika in Tervuren 'ons' Afrika afbeeldt. Het is volgens insiders één van de laatste echt koloniale musea ter wereld. Ook hier lijkt een

Vier decennia na de onafhankelijkheid van Congo blijken mensen als Soete nog steeds rond te lopen met morele categorieën die door en door geworteld zijn in het koloniale wereldbeeld van weleer.

ernstig en problematisch vertragingseffect te zitten om de Belgische verwerking van de eigen koloniale achtergrond. Een week nadat De Witte op ons congres deze prangende vragen had gesteld, en letterlijk minuten voordat de *Histories*-uitzending over de moord op Lumumba op antenne ging, stopte *Ter Zake* een microfoon onder de neus van de West-Vlaamse ere-politieman Soete. Soete was de man die na de moord op Lumumba en zijn gezellen ervoor zorgde dat de lijken spoorloos verdwenen. Hij had de lichamen eerst aan stukken gesneden en ze daarna in een zuuroplossing gegooid. Tijdens die bezigheid had hij enkele relikwieën verzameld: twee hoektanden van Lumumba en een kogel uit zijn lichaam. Hij had die stukken al die tijd bij zich gehouden – trots, allicht, op de historische rol die hij discreet had gespeeld in de dekolonisatie van Congo. Toen dit nieuws bekend werd, explodeerde het Internet: allerhande organisaties eisten de tanden op. Dit was immers het stoffelijk overschot van één van de grote iconen van Afrika, van een haast mythische figuur die over het hele continent vereerd wordt als een

symbool van het Afrikaanse streven naar onafhankelijkheid en waardigheid, en van het Afrikaanse neo-koloniale lijden.

Soete vertelde onomwonden dat hij met die tanden danig verveeld zat. De Witte was bij hem komen zeuren om de tanden te pakken te krijgen, vertelde hij. Hij had ze niet meegegeven en had zijn tevredenheid over het verdwijnen van de historische communist nogmaals onderstreept. Vervolgens was hij in zijn bootje gestapt, en had hij de twee tanden in open zee het water ingegooid. Daarmee was voor hem die episode afgesloten, zei hij, en was hij eindelijk gerust.

Even herformuleren wat hier gebeurd is: iemand bekent te hebben deelgenomen aan een complot dat minstens drie mensen het leven kostte. Hijzelf was direct verantwoordelijk voor het verdwijnen van de lichamen. Hij had van één van die lichamen een stoffelijk overschot bewaard.

Wanneer het gênante karakter van dit bezit publiek werd, besliste hij om dit stoffelijk overschot weg te gooien op een wijze dat het voor niemand anders nog toegankelijk was. En hij deed dit voor zijn eigen zielerust, om zijn eigen verleden af te sluiten.

Bij mijn weten is er tegen Soete geen straf-rechterlijk onderzoek begonnen. In dit land kan men dit soort zaken publiek verklaren zonder ervoor aan de kaak te worden gesteld. Men kan hier, als het over het koloniaal verleden gaat, de eigen individuele moraal nog steeds laten doorwegen op een meer algemeen historisch en maatschappelijk belang. En die moraal – dat is mijn punt – is zeer problematisch. Vier decennia na de onafhankelijkheid van Congo blijken mensen als Soete nog steeds rond te lopen met morele categorieën die men moeilijk als evenwichtig kan beschouwen, maar die door en door geworteld zijn in het koloniale wereldbeeld van weleer. En in dit land blijkt er nog onvoldoende opstandigheid, weerbaarheid en alternatief te bestaan tegen dat soort ethiek en wereldbeeld. Elders – in Zuid-Afrika misschien – zou bij het bekend worden van

dit soort zaken een storm van protest en woede zijn opgestoken. Hier knikt men, men schudt het hoofd, en velen denken: 'die mens heeft veel meegemaakt'.

Internationale parabel

De tanden van Lumumba zijn intussen een internationale parabel aan het worden over neokolonialisme, een zoveelste illustratie van België's koloniale en postkoloniale fiasco, en een voorbeeld van hoe lang en hoe diep racisme een samenleving kan beheersen. Het illustreert ook hoe zwaar en hoe omvattend een koloniaal verleden wel kan zijn, en hoe het draden blijft weven vanuit het verleden naar het heden. Er zijn 'harde', politieke en economische draden, uiteraard, en daarom heb ik hier een tijd geleden al gepleit voor de oprichting van een parlementaire onderzoekscmissie over het postkoloniale politieke verleden. Maar er zijn ook 'zachte', attitudele en ideologische draden die ervoor zorgen dat een tweede vernietiging van het lichaam van Lumumba, bijna veertig jaar na het eerste, een

fait divers kan blijven. Dit is een cultureel feit, dat niet zozeer een uitleg vereist, dan wel een beetje opvoeding, bij voorkeur vanwege historici zoals De Witte.

Onze relatie met Afrika is niet helder, niet duidelijk. Ze wordt omfloerst door een oude moraliteit die de zwarte eigenlijk nog steeds als een inferieur wezen afschildert, die kolonialisme nog steeds als motiveerbaar voorstelt, en die zeker bij sommigen nog steeds een heldenrol toelaat voor mensen wiens historische rol intussen met heel wat meer nuances zou moeten worden ingeschat. Dit is geen goed nieuws voor Zuid-Afrika natuurlijk. Het revisionisme kwam daar wel vroeg, maar afgaande op ons eigen land kan het echte verwerkingsproces wel wat langer duren. Dit is ook geen goed nieuws voor onze eigen samenleving. Op de drempel van de 21ste eeuw mogen we wel eens achterom kijken, en zouden we onszelf het grote plezier moeten doen om onze voorbije koloniale en neokoloniale eeuw ernstig en nuchter te evalueren. —————